

Biskopsvarden ved store Skiftesjøen.

Foto: Per Bremnes

Middelalder-
varder langs
Bispeveien/
Nordre
Nordmanns-
slepa.
Tegnet av:
Per Bremnes

Bispeveien over Hardangervidda

Bispeveien, d.e. den veien stavangerbiskopene fór på visitasferd til Hallingdal og Valdres, har i de senere år vært omtalt. Dessverre har det i denne sammenheng blitt laget myter. Teoriene som har blitt lagt til grunn for det, er at det fører en bispevei om Karmøy til Røldal og derfra over Hardangervidda. Det har også fremkommet teorier om en bispevei i Simadal.

PER BREMNES

Med bakgrunn i tilgjengelige kilder, er det underlig at bispeveien over Hardangervidda har blitt forvansket så mye som det er gjort i disse teoriene. Det finnes til min kunnskap ingen kilder som kan underbygge dem.

Det var i Eidfjord biskopen fikk skyssmannskap over fjellet. Dette kunne biskopen bare skrive ut i sitt eget bispedømme. Av den grunn ble derfor Eidfjord overført til Stavanger bispedømme omkring 1126 og lagt inn under Hallingdal prosti.

Ferdsl over Hardangervidda

Over Hardangervidda har det vært ferdsl i flere tusen år. De første som trakkett vei var reins-

dyr og veidemenn, kanskje alt for 8500 år siden. Veidemennene i forhistorisk tid var jo de første vandrerne, og siden har generasjon på generasjon fulgt i deres fotspor.

I eldre tider var det gått opp veier mellom de forskjellige bygdelag rundt Hardangervidda, og dessuten mellom øst og vest. Mellom øst og vest var den korteste veien over vidda mest benyttet. Bispeveien er et eksempel på dette.

Simadal og Hjølmadal

Både fra Simadal og Hjølmadalen gikk det eldgamle veier opp til Hardangervidda. Mens vi i Simadal finner den eldste ferdsslepa, finner vi av kildene at veien gjennom Hjølmadalen er den mest benyttede.

Fra Simadal fører flere veier opp på Hardangervidda. Den eldste av dem – Austmannaveien – tar til fjells ved Tveit og kommer opp ved Istjørnane. Lenger inne finner vi Bakkalaupet, og lengst inne Andersstigen. Ned til Tveit kom trolig baglarne i 1205. Derfra dro de herjende ut Hardangerfjorden.

Gjennom Hjølmadalen gikk den Store Nordmannslepa. Der gikk også de som skulle til den Søndre- og Nordre Nordmannslepa. Veien gjennom Hjølmadalen omtales som «Almendingsveien» i utskiftningsdokument for Hjølmø tidlig på 1800 tallet. Det er også vitnemål om at denne veien var hovedfjellveien til Østlandet, fordi «den afgiver en langt bekvemmere Skraaning til

at naae Fjeldet»

Det var gjennom Hjølmadalen biskopen av Stavanger dro når han skulle ut på sine visitasreiser til Hallingdal og Valdres. Bispeveien gikk dels over den Store- og dels over den Nordre Nordmannslepa. At dette er riktig forteller kildene som vi senere skal se.

Bispeveien

Biskop Scavenius – en av stavangerbiskopene som dro Bispeveien – samlet opplysninger som ble grunnlag for flere karttegnere. Kartene fra 1600 tallet er uventet rike på detaljer den veien som biskopen reiste. Et av dem bærer en latinsk påskrift som oversett lyder: «...her går det en heller vanskelig rute gjennom Hardanger, der en må over det veldige fjellet som er 10 mil, og dessuten over 3 elver til den nordlige delen av Stavanger bispedømme, Hallingdal og Valdres».

På ovennevnte kart kjenner vi igjen navnet på disse elvene: «Bior Elf», «Kreccion Elf» og «Gron Elf». I dag kjenner vi dem som Bjoreia, Krekka og Grøna.

Biskopen dro inn Hjølmadalen og til fjells over Tjukaskog, Berastoldalen, Hadlet, videre over Fruo og ned til Drølstølen. I Hjølmaberget finnes Biskupskleiven, som gir vitnemål om at biskopen dro denne veien.

Fra Drølstølen gikk veien over Hallingskeidet og frem til varden på Særebakken. Derfra ned til Bjoreia – «Bior Elf» – hvor det ble vadet over elven ved stølen Sær-

ebakken. Derfra kunne varden som stod like vest av Nybunet sees. Denne varden er den såkalte «Hammers varde». Navnet på varden ble satt av meg i 1984 da jeg påviste og registrerte den. Navnet viser til generalveimester Hammer og hans kart over Kristiansand stift fra 1700 tallet, hvor denne varden er inntegnet. På samme kart finnes «Biscops Warde».

Fra Hammers varde gikk veien nord for vesle Skiftesjøen. På høyden rett før store Skiftesjøen, på vannskillet mellom øst og vest, var det to store varder. Her lå Biskopsvarden. Vardene markerte grensen mellom Hallingdal og Hardanger. Tradisjonen sier at det nettopp var ved grensene mellom prestegjeldene at biskopsfølgene skiftet skyssmannskap.

Biskopsvarden og Skiftesjøen

Biskopsvarden omtales av soren-skriver Palludan på tidlig 1700 tallet på denne måte: «...men det staar endnu en Varde af Steen opprettet, der kaldes Biskopsvarde, og gaar udi Aals Gield endnu det Sagn at naar Biskopen reiste fra Stavanger til Aal hvilde han ved samme Vardes».

Navnet Skiftesjøen kan tolkes på flere vis. Det kan sees i sammenheng med deling, utskiftning osv. En annen tolkning er at Skiftesjøen kan være avledet av Skotskipti. «Skotskipti...Ombytning af Skydsheste, reiskotaskipti, færa han (Biskupin) i rett». Tolkningen gir vitnemål om at det virkelig var ved

Skiftesjøen biskopen skiftet skyss.

Fra Biskopsvarden gikk veien sør for Store Skiftesjøen frem til varden i Skulevika. Derfra over Lågahø frem til Halne og den såkalte «Halningboe». Trolig var det der biskopen overnattet, men like trolig kan han ha overnattet ved Ørteren. Funn på dette stedet kan tyde på det. Ved Halne forlater vi Bispeveien.

Vardene

Langs bispeveien fantes det oppsatt en rekke store og kraftige varder. Dette bekreftes av de nevnte 1600 talls kart.

Trolig er flere av vardene satt opp etter offentlig foranstaltning. Når tid de er satt opp er vanskelig å ha en mening om, men trolig kan det være alt fra år 1100 til år 1600.

Vardene som er omtalt her er varden på Særebakken, Hammers varde, Biskopsvarden ved store Skiftesjøen, varden i Skulevika og Halnevarden. Men det finnes flere. Videre østover finner vi flere varder på Halnetungen og over Monsbuheien ned mot Laka sæter og Smettbak. Alle vardene ble påvist av meg i perioden 1984-1988. Arkeologer (i 1986) mener at påvisningen min av vardene er et viktig nytt kildemateriale til forståingen av ferdsslepeveiene på Hardangervidda.

Les mer:

<http://www.nordmannslepa.no>